

MACARİSTAN'DA RUTEN MESELESİ

Melek Çolak*

Özet

Ukrayna asıllı olarak bilinen Rutenler, büyük bir kısmı, I. Dünya Savaşı öncesinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan bir azınlıktı. Savaş sonrası Macaristan, topraklarının çoğunu yitirince revizyonist bir politika izlemeye başladı. Ruten meselesi de Macaristan revizyonizminin bir parçası haline geldi.

Bu çalışmada Macaristan revizyonizmi ve Ruten politikası arasındaki bağlantı incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler; *Ruten, Macaristan, Revizyon, Revizyonizm, Pan-Slavizm*

Abstract

The Ruthene Question in Hungary

Ruthenes, generally known in Ukranian originate, were minority group living within Austria-Hungarian Empire before the First World War. Having lost most of its territories, after the war, Hungary began to follow a revisionist policy. The question of Ruthene became a part of the revisionist policy of Hungary.

In this study the correlation between the revisionist policy of Hungary and the policy of Ruthenes has been examined.

Key words: *Ruthene, Hungary, Revision, Revisionism, Pan-Slavism*

I. Dünya Savaşından Önce Rutenler ve Rus Propagandası

Aslen Ukraynalı olan Rutenler¹, XIV. yüzyıl başlarından beri Karpat dağlarının güney kesiminde, çoğunlukla Macar yönetimi altında yaşayan bir azınlık idiler. "Macaristan'ın yoksulları" olarak adlandırılan bu azınlık,² XVI. yüzyıl sonunda Türk-Macar savaşları nedeniyle boşalan yerlere başka yerlerden gelenlerin yerleşmesi sonucu, kuzeydoğuda da Macar ve Alman köylerini, dağlık bölgelerden gelerek işgal etmişlerdir

* Yrd. Doç. Dr. Melek Çolak, Muğla Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914-1995), Cilt: 1-2, 14. Baskı, Alkım Yayınevi, 181-182

² BOA, (Başbakanlık Osmanlı Arşivi); HR.SYS., (Hariciye Nezareti Siyasi Kısım), Dosya: 171, No: 59.

³ 1831 yılında çıkan büyük kolera salgını ile ilgili olarak patlak veren köylü isyanında Slovaklar ile beraber hareket ederek devleti uğraştırmışlar,⁴ 1905, 1910 ve 1913 yıllarında da Rus kışkırtıcılığı nedeniyle isyan etmişlerdir. Rutenler, 1910 yılında yapılan nüfus sayımına göre yaklaşık 473.000 kişilik bir topluluğa sahip olarak ve krallığın kuzeydoğu toplumları arasında aşırı bir yoksulluk içinde yaşamakta idiler. Budapeşte Büyükelçisi Ahmet Hikmet Bey'in Said Halim Paşaya gönderdiği, 18 Kasım 1913 tarihli raporda, büyük bir çoğunluğu küçük toprak sahibi ve köylülerden oluşan doksan dört Rutenin, Macar ulusal özelliklerine ve katolik dinine karşı suç sayılan davranışları nedeniyle tutuklandıkları ve daha sonra Macar devletinin ulusal sınır bütünlüğünü bozucu hareketlerde bulunmaktan ve Macar Kralının meşru egemenlik haklarına karşı gelmekten Debrecen şehrinin ağır ceza mahkemesinde yargılanacakları bildirilmekteydi.

Rutenlerin isyanının içyüzünü, Macar İçişleri Bakanlığı tarafından birkaç gazeteye dağıtılan açıklama aydınlatmaktadır. Buna göre Bereg ve Maramaros toplumunun yetkilileri; katolik dinine mensup Ruten halkını Rus-Ortodoks dinine döndürmeye çalışan bir akımın yaklaşık on yıldır var olduğunu saptamışlardı. Uzunca bir süre bu din değişimlerinin; halkın ve Katolik papazlara karşı maddi nedenlere dayalı kavgaların sebep olduğu düşünülüyordu. Fakat daha sonra bu hareketin birkaç Rus kışkırtıcı tarafından politik nedenlerle oluşturulduğu kesinleşmiştir. Özellikle de din değiştirme olaylarının yalnızca siyasi bir karışıklık yaratmak için bir bahane olduğu anlaşılmıştır. Bir yandan kışkırtıcılar Katolik dinini kötülemekte, diğer taraftan ahirette cezalandırılacaklarını söylemekte, papazları da *yalancı ve satılmış kişiler* olarak ilan etmektedirler. Diğer yandan kuzey-doğu Macaristan toplumlarının "*Büyük Rus İmparatorluğunda*" birleşmesini ve bu yörelerde Macar egemenliğinin sona ermesinin Ruten halkının çıkarına olacağını savunmaktadırlar. Bu karışıklıklar nedeniyle 1905 yılında bir ceza davası açılmış ve dokuz kişi devlet cezaevine gönderilmiştir. 1910 yılında aynı hareket; aynı anda, daha büyük bir yoğunlukta ve çok sayıda toplulukta tekrar patlak vermiştir. Aynı zamanda bu hareketin amacı çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmıştır. "*Kaba ve Sofu*" olan Ruten halkının Çarın tebaası ile aynı dine sahip olması söz konusu idi. Misyoner ve Rus kışkırtıcılar çoğu kez kılık değiştirerek, gizlice köyleri dolaşmışlar ve din değiştirenlere "*güzel ve ucuz bir din*"; özellikle de cenaze, vaftiz ve evlilik işlemlerinin bedava olacağı vaadinde bulunmuşlardır. Toplantılar düzenleyerek Ruten halkının sefil durumu ile ilgili yanlış, abartılı ve yanlış bilgileri içeren yazıları okuyup yorumlamışlar; bu sefaleti Macar egemenliğine bağlamışlar ve Rusları yüceltmişlerdir. Russeverlik propagandasını yürüten temel basın organları Vıraj Gorko ve Rousskaja Pravda gazeteleri ülkenin dört bir yanına dağıtılmıştır. Kışkırtıcıların çoğu

³ F. Eckhart, Macaristan Tarihi, Çeviren: İbrahim Kafesoğlu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1949, 126.

⁴ "*Slovak ve Ruten Köylüleri salgın ile mücadele eden doktorların ve arazi sahiplerinin kayuları zehirlediğinden şüphe ederek, isyan etmişler; kendi arazi sahiplerini ve hükümetin adamlarını feci işkencelerle katletmişlerdi. Bu isyana, kralın temsilcisi sıfatıyla Baron Ignac Eötvös askeri kuvvetle son vermiştir.*" (Eckhart, a.g.e., 179-180)

zengin ve nüfuzlu Ruslarla sıkı bir ilişki içinde olmuşlar ve piskapos ve Rus "Farmasonlar Umumi Meclisi" üst düzey kişilerden para almışlardır. Misyonerlerin şefi olan Keşiş Alexandre Kabuluk, Czernovitz'de oturan ve uzun zamandır siyasi tutumları nedeniyle Bucovine yetkilileri tarafından şüpheli bulunan Avusturyalı Roman Gerovski ile ailenin diğer fertleri ile de sıkı ilişkiler sürdürmekteydi. Daha sonra Saint Synode (Metropolitler meclisi-sensinod) ve de Douma'nın da üyesi olan, Rus halkı için hayır ileri düzenleyen kurumun başkanı Kont Vladimir Bobrinsky ile de ilişkide bulunmuştur. Kont Bobrinsky gelirlerin büyük bir kısmını *Russeverlik* adına, karışıklıkları desteklemek amacıyla gerekli yerlere aktarıyordu. Misyonerler, Rusya'da bulunan genel meclislerinde bedava olarak eğitmek üzere birkaç bucaktan genç seçmekte ve Rus-Ortodoks dinini kabul ederek onları Macar Rutenlerin şefleri yapmaktadır. Aynı şekilde kadınları da din adamı (rahibe) olarak bir araya getirmektedirler. Birçok köyde köylüleri almakta ve onları Rusya'da bulunan "*kutsal yerlerine*" göndermekte; hacılar Rusya'daki demiryollarında cüzi bir ücretle seyahat etmekte ve bedava olarak karınlarını doyurmaktaydılar. Czernovitz'de bulunan Rusya konsolosu, seyahatlerinin amacını belirten bir belge vermekte ve bu belge ile birlikte sınırdaki Rus yetkililerin bu hacılara yardımcı olunması sağlanmaktaydı. Zaten karışıklık, sadece dini nedenlerden dolayı olmayıp daha başka nedenlerle ortaya çıkmıştır. Kışkırtıcılar, ilk başlardan itibaren ihtiyatlı olarak başlamakta ve Rusya'nın yardımının kazanılmış olduğunu, halka sürekli olarak güven vermeye çalışarak; bir Rus-Ortodoks topluluğun oluşumunu engellemek için yetkililerin yasal önlemlerinin bir zulüm olduğunu ileri sürerek yalnızca Rus hakimiyetinin yerleşmesiyle bu durumun sona erebileceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca Türkiye'ye karşı yürütülen Balkan Savaşının Rusya tarafından yöneltildiği anlatılmış ve bu savaş biter bitmez, Rusya'nın Rutenleri özgür kılmak için, Avusturya-Macaristan'a saldıracağı söylentisini kulaktan kulağa yaymışlardır⁵.

II- I. Dünya Savaşı Sonrası Rutenler

A-Macaristan'ın Revizyonist Politikası ve Rutenler

I. Dünya Savaşında yenilen Macaristan ile İtilaf Devletleri arasındaki barış antlaşması 4 Haziran 1920 yılında Trianon'da imzalanmış, bu barış ile Macaristan, Presburg bölgesini Çekoslovakya'ya; Bosna Hersek'i Yugoslavya'ya; Transilvanya'yı Romanya'ya ve Burgerland'ı Avusturya'ya terketmiştir⁶. Versay (1919), Saint Germain (1919), Trianon (1920) antlaşmaları Almanya, Avusturya ve Macaristan'a karşı Çekoslovakya'yı avantajlı duruma sokmuştur. Çekoslovakya kurulunca ilk yaptığı iş sınırlarını garantilemek olmuş, Amerika'daki Macar Rutenyalıların Milli Konseyi ile yapılan bir anlaşma sonucunda Karpatlar altındaki Rutenya'yı ilhak etmiştir⁷. Fakat Rutenlerin tam muhtariyet çabaları Çekoslovakya'yı daima uğraştırmıştır⁸. Savaşın önce Macaristan'ın topraklarının yüzölçümü 330.000 km² iken, barışla birlikte 92.000

⁵ BOA, HR.SYS., Dosya: 171, No: 59, (Belgenin aslı Fransızcadır)

⁶ Ahmet Özgiray, "*Türkiye-Macaristan Siyasi İlişkileri (1923-1938)*", Tarih İncelemeleri Dergisi XII, 1997, 80.

⁷ Yılmaz Altuğ, Çekoslovakya Sorunu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, 7-8.

⁸ Armaoğlu, a.g.e., 181-182.

km²'ye; nüfusu da 22 milyondan 7.5 milyona inmiş; tamirat borcu ile birtakım ekonomik ve mali yükümlülükler yüklenilmiştir⁹.

Tibor Mayor'un ifadesi ile "4 Haziran 1920 tarihi, Büyük Macaristan'ın çarmıha gerilip parçalandığı gündür O gün bin senelik bir varlığa dayanan Macaristan cebir ve haksızlığın en kaba tezahüratı şeklinde yumruğun empoze ettiği Trianon antlaşması gereğince ülkesinin 2/3'ünü ve halkının 3/5'ini – bunlar meyanında 3.5 milyon Macar'ın bulunduğu yeri- kaybederek parçalanmıştır."¹⁰ Macaristan'ın asıl sanayii bölgesi olan ormanları, madenleri ve buğday ambarı olan en verimli yerleri yabancılar eline geçtiğinden, Macaristan'da yaşam son derece güçleşmiş, Macarlar zorla dikte olunan bu durumu asla kabul etmemişlerdir¹¹.

Bütün bu nedenlerden dolayı Macaristan iki savaş arası devrenin en hareketli revizyonist¹² devletlerinden biri olmuş¹³, General Gömbös'ün başbakanlığa gelmesinden sonra (1932) revizyon meselesi daha çok konu olmaya başlamıştır¹⁴. Macaristan'ın revizyon meselesi şu şekilde idi: Haklar eşitliği, sınırlar revizyonu, azınlıkların hukukuna tam riayet, Küçük İtilafın¹⁵ Macaristan'a yönelik askeri Antlaşmanın yürürlükten kaldırılması. Macaristan İçişleri Bakanı, bu dört maddenin son üçünün oluşmasının zaman meselesi olduğunu, fakat birincisinin Macaristan için aktüalitesi olan bir iş olduğunu, çünkü Macaristan'ın böyle elleri bağlı, ikinci ve üçüncü derecede bir millet halinde yaşamasının imkanı olmadığını; zaman, akıl ve mantık hatta mevcut antlaşmanın bunu gerektirdiğini söylemiştir¹⁶. Bunlar söz konusu olunca dolayısıyla Ruten meselesi de, bu politikanın bir parçası haline gelmiştir. Macar Eski Başbakanı Kont Bethlen 4 Ocak 1934 yılında Magyar Szemle Cemiyeti'nde yaptığı konuşmada; Macaristan'ın revizyon meselesi hakkındaki görüşlerini açıklarken, çoğunluk olarak Macarların oturduğu şimdiki Macaristan'a sınırdaş olan yerlerin genel oya başvurmaksızın Macaristan'a geri verilmesi, çeşitli milletlerin bulunduğu Banat ve Bacska'da genel oya başvurulması, Transilvanya'ya bağımsızlık verilmesi ile beraber

⁹ Özgiray, a.g.m., 80.

¹⁰ Tibor Mayor, "Macaristan ve Trianon Muahadesi", Türk Kültürü, Yıl: VIII, Sayı: 93, Temmuz 1970, 621.

¹¹ Hamit Zübeyr, "Türk-Macar Kardeşliği", Türk Yurdu, II. Teşrin 1930, 55.

¹² Uluslararası alanda mevcut statükoyu, varolan güç dağılımını değiştirmeye yönelik tutumda olmak. (Okan Gümüş, Aziz Sevi, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Polat Yayınları, 1. Baskı, Mart 1996, Ankara, 275-276)

¹³ Fahir Armaoğlu, Siyasi Tarih 1789-1960, II. Baskı, Sevinç Matbaası, A.Ü. SBF. Yayınları No: 362, Ankara 1973, 493.

¹⁴ BCA, (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), Peşte Elçiliği Senelik Raporu, Muamelat Genel Müdürlüğü, Fon Adı: 030.10.0.0, Yer Adı: 232.566.6, Dosya: 421/48; Bela Keller, "Macar İhtilalinin 8. Yıldönümü", Türk Kültürü, Yıl: 11, Sayı: 24, Ekim 1964, 62.

¹⁵ Küçük İtilaf: I. Dünya Savaşını izleyen devrede Avrupa'da oluşan yeni bloklarından biri. Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya'nın aralarında kurdukları bir işbirliği ve ittifak sistemi (Okan Gümüş, Aziz Sevi, a.g.e., 107)

¹⁶ BCA, Peşte Elçiliği Senelik Raporu, 030.10.0.0, 232.56 6.6, Dosya No: 421/48, 6

Macaristan'da Ruten meselesi

Ruten meselesi de gündeme getirilmektedir. Macaristan'ın revizyonist politikasının bir parçası olan Ruten meselesi için şöyle denilmektedir: "Slovak ve Rutenlere imtiyaz verilerek uluslararası bir kontrol altında hangi memleketin himayesi altına girmek istediklerinin belirlenmesi..."¹⁷

Macaristan'ın geleceğinin azınlıklar meselesine bağlı olduğunu söyleyen Bethlen, siyasi nutuklarını iki cilt halinde yayımlayarak revizyona dair politikadan bahsederken, Macaristan'ın halihazır durumuna değinerek Macar milletinin bugünkü coğrafi sınırları değışmedikçe, tamamiyle mahvolmaya mahkum olduğunu açıklamıştır¹⁸. Başbakan Gömbös'ün konuşmalarında da revizyonist düşünceler daima vurgulanmıştır. İlk konuşmasını 22 Kasım 1932 yılında Miskolc şehrinde yapan ve revizyon meselesinin arabulucukla halli için milletin birliğinin gerektiğini vurgulayan Gömbös¹⁹, kendisine Szolnok şehri fahri hemşeriliği diplomasının verilmesi nedeniyle yaptığı konuşmada da revizyona değinerek şöyle demiştir²⁰:

"Bazı taraflarda dolaşan söylentilerin aksine olarak revizyon davamızı bırakmadığımızı söylemek isterim. Biz iddialarımızda sabitiz ve barış yolundan olacak bir değışikliğin isteklerimize bizi ulaştıracağını umuyoruz. Aynı zamanda Küçük İtilafın Macar azınlıklarına, diğerlerine olduğu gibi kültürel, ekonomik ve siyasal hakları tanınmasını da arzuluyoruz. Silahlar işinde haklar eşitliği istiyoruz. Zira bir milletin hakimiyet hakkının bir şubesi kayıtlanamaz. Etrafımızı saran Küçük İtilafın 500.000 kişilik ordusuna karşı ancak savunmamız Trianon ordusuna münhasırdır. Haklar eşitliği olmadan konuşmak imkansızdır. Biz bu duruma on beş yıl boyun eğdik ve bununla da sükun ve düzeni bozmak istemediğimizi gösterdik. Geçtiğimiz yol dikenlidir. Fakat sonunda Macaristan'ın tekrar canlanması vardır."

Gömbös'ün konuşmalarını yorumlayan Pester Llyod gazetesi bütün ülkenin Gömbös'ün dış siyaseti ile ilgili olan açıklamaları onayladığını yazmaktadır²¹. Budapeşte Elçisinden gelen yıllık rapora göre Trianon antlaşmasının çerçevesi dışına çıkmıyor gibi görünerek gizli birçok teşkilat yapılmakta ve çeşitli gençlik teşkilatları bu görüşe hazırlanmaktadır²². Revizyon meselesinin incelenmesi için İngiltere Radyo Şirketi tarafından Macaristan'a gönderilen Barlett, iki haftalık incelemesinden sonra Londra radyosunda revizyona dair bir konferans vermiş, Peşte gazetelerine göre, Macaristan'da herkesin revizyon duygusu ile dolu olduğunu, bir savaşın sözkonusu

¹⁷ BCA, 030.10.0.0, 232. 56.6, Dosya: 421/51, Tarih: 24.1.1934, Budapeşte Elçiliğinden, Kont Bethlen'in revizyon hakkında verdiği nutka dair alınan 9.1.1934 tarih ve 12650/7 numaralı tahrirat.

¹⁸ BCA., 030.10.0.0, 232.265.9, Dosya: 421/30, Tarih: 24.12.1932.

¹⁹ BCA, 030.10.0.0, 220.484.11, Dosya: 400-3/150, 5.12.1932, Budapeşte Elçilik Raporu No: 11613-403

²⁰ BCA, 030.10.0.0, 233.568.9, Dosya: 421/91, 21.2.1935

²¹ BCA, 030.10.0.0, 233.568.9, Dosya: 421/91, 21.2.1935

²² BCA, Peşte Elçiliği Seneli Raporu, 030.10.0.0, 232.566.6, Dosya: 421/48

olmadığını ve Macarların komşularıyla dostane bir şekilde bu işin çözümlenmesi taraftarı olduklarını anlatmıştır.²³ Macarlar, Trianon antlaşması sırasında İngilizlerin, Fransa Başbakanı Clamenceau tarafından aldatıldığı görüşündedirler. Lord Rotermer ve arkadaşlarının Macaristan lehine ve Trianon antlaşması aleyhine yıllardan beri devam eden yayınları, iki yüz yirmiye varan İngiliz parlamentosu üyesinin oluşturdukları revizyon bloğu Macarları çok memnun etmiştir. Kont Bèthlen ve Müstakil Çiftçi Partisi Lideri Eckhart'ın revizyon lehine İngiltere'de verdiği konferanslar iyi etkiler bırakmış, Amerikan ricali arasında ara sıra işitilen revizyon taraftarlığı Macarları sevindirmiştir. "Macarların en büyük derdi olan revizyon" konusunda ilk söz söyleyen devlet adamı Mussolini olduğu için Macarlar İtalya'ya minnettarlık duymaktaydılar. Başbakanın Berlin gezisi ve Von Papan'ın Macaristan'a gelmesi, Almanya ve Macaristan arasındaki sempatiyi de arttırmıştır. Macarlar, Almanya gibi büyük bir devletin sağlayacağından emin oldukları haklar eşitliği, silahlanma ve revizyon işinden kendilerinin faydalanacaklarına emin idiler.²⁴

Macaristan'ın bu revizyonist politikasına karşı; Karpatlar altındaki Rutenya'yı işgal eden Çekoslovakya; Yugoslavya ile Küçük Antantı kurmuştur. Nüfusunun %32'sini azınlıkların oluşturduğu ve 3.200.000 Alman, 700.000 Macardan sonra 500.000 Rutenin bulunduğu Çekoslovakya, azınlıklar meselesi ile uğraşmak zorunda kalmıştır²⁵. Rutenlerin tam muhtariyet çabaları Çekoslovakya'yı daima uğraştırmıştır²⁶. Bu dönemde Macaristan için, en şiddetli düşman Çekoslovakya idi.²⁷ Çekoslovakya'nın Almanya ile Macaristan arasında paylaşılacağı ve bir parçasının da Polonya'ya verileceği daha 1933 yılında basına konu olmaktadır²⁸. Revizyon akımları artıkça

²³ BCA, 030.10.0.0, 232. 265.13, Dosya: 421/34, 7.2.1933, Peşte Elçiliğinden alınan 7.1.1933 tarih ve 11698/11 numaralı rapor özeti.

²⁴ BCA, Peşte Elçiliği Senelik Raporu.

²⁵ Altuğ, a.g.e., 7-8.

²⁶ Armaoğlu, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, 181-182.

²⁷ BCA, Peşte Elçiliği Senelik Raporu.

²⁸ Bu konu ile ilgili olarak 31 Ekim 1933 tarihli "Politika" adlı gazetede şöyle bir haber yer almaktadır:

"Yugoslav sınırının yakınlarında Beremend Köyünde, bir kaç gün önce Macar İçişleri Bakanı Ferenc Fischer'in şerefine bir av tertiplenmişti. Başkan ava katıldı ve av sonrası yemek verildi ve bu esnada siyasi bir konuşma yaptı. İlginçtir ki bakan, Macaristan'ın iç siyasetinden bahsetmekten kaçındı, fakat sadece dış politika soruları üzerinde durdu. Bay Fischer konuşmasında Bay Gömbös ve Bay Kanya'nın Ankara ve Sofya'ya yaptığı gezilerin gerekçelerini ve amaçlarını dinleyicilere anlattı. Dışişleri Bakanı ve Başbakanın oraya Türkiye, Bulgaristan ve Macaristan arasında bir ittifakan detaylarını somutlaştırmak amacıyla gittiklerini söyledi. Bu ittifakan amacı, Avrupa'nın yeni bir haritasını oluşturmaktır. Bay Fischer, Çekoslovakya'nın Almanya ile Macaristan arasında paylaşılacak ve bir parçasının da Polonya'ya verileceğini söyledi, Romanya'dan Tuna'ya kadar tüm Dobroudja bölgesi alınacak ve Bulgaristan'ın malı olacaktır, bu arada Transilvanya Macaristan'a ait olacaktır. Ferenc Fischer'in bahsettiği bu anlaşmaya göre, merkezi güçler tarafından I. Dünya Savaşı sırasında vaadedilen tüm bölgeler Bulgaristan'a ait olacaktır.

Beneş²⁹ taviz karşılığı ufak bir sınır değişikliği yapılabileceğinden bahsettiği gibi, 8 Aralık 1933 yılında Ersekujvar'da yaptığı konuşmada, Macarların yüksek kültüründen dem vurarak, hissettikleri acıya hak vermekle beraber statükonun değişmesine imkan olmadığından bahsetmiştir³⁰.

B- Rutenya'nın Macaristan Tarafından İşgali

Çekoslovakya'nın Südetler bölgesinin aşama aşama Almanya'ya teslimini öngören Münih Konferansının ardından Almanya ve İtalya'nın aracılığı ile 2 Kasım 1938 yılında Macaristan ile Çekoslovakya arasında yapılan bir antlaşma ile Çekoslovakya; Slovakya'dan sınır boyunca bir toprak şeridini Macaristan'a terkedince, parçalanmıştır³¹. Macar kıtaları Beregeza, Mukas, Ungvar ve Kassa'ya³² girerek işgali tamamlamışlardır³³. Bundan sonra, Çekoslovakya tarafından yapılan açıklamaya göre, Macaristan'a bırakılan arazi 11.828 km²'dir. İşgal ile Macaristan'ın eline 35.250 Ruten geçmiş,³⁴ buna karşılık Rutenyada 25.894 Macar kalmıştır. Macar Dışişleri Bakanı De Kanya Mecliste yaptığı açıklamada, Macaristan'ın kan dökmeden hakkını aldığını söylemiş, bundan dolayı sevinç duyduğunu ekleyerek, Tuna havzasındaki milletlere

Macaristan İçişleri Bakanının konuşması, Budapeşte'deki siyasi çevrelerde ve özellikle de muhalefet çevrelerinde büyük bir tepki oluşturdu. Bay Fischer'in konuşmasından haberdar olan muhalifler, "bu konuşmayı özellikle Macar kamuoyunun dikkatini iç politikanın güç durumundan dış politikanın durumuna çevirmek amacıyla yapmıştır, dediler". (BCA, 030.10.0.0,232.566.4, Dosya: 421/46, 14.11.1933)

²⁹ 1935 yılında Çekoslovakya Cumhurbaşkanlığına getirilen devlet adamı (Armaoğlu, 181)

³⁰ BCA, Peşte Elçiliği Senelik Raporu.

³¹ Armaoğlu, a.g.e., 283-286.

³² "Saat 11.20'de Naib Horthy merasimle Kassa şehrine girmiştir. Macar Devlet Reisinin geçeceği yolun üzerinde onbinlerce halk birikmiştir. Şehir bayraklarla süslenmiştir. Sainte Elizabeth Kilisesinin önünde kurulan tribünde bayan Horthy ile Naibin aile efradı, Habsburg arşidükleri, hükümet erkânı, birçok Macar milletvekilleri ve Almanya, İtalya, Polonya ateşemiliterleri yer almışlardır. Kurulan zafer takının altında Naib Horthy ata binmiş olduğu halde geçmiştir. Naib, Kassa şehrine girdiği zaman bütün çanlar çalmaya başlamıştır. Başlıca şehirlerde 21 pare top atılmıştır. Kassa halkı "yaşasın Horthy, bir müşterek Macar-Polonya sınırı istiyoruz. Presburg'u geri veriniz, Nitra'yu geri veriniz" diye bağırmuşlardır." (Cumhuriyet; 12 İkinciteşrin 1938, 7; Yeni Sabah, 12 Teşrinsani 1938, 3)

"Macar Hükümeti Naibi, Macaristan'a iade edilmiş arazinin en büyük ve en önemli şehrine girdiği esnada büyük kilisenin radyo ile neşredilen çan sesleri, bu tarihi olayı bütün memlekette ilan etmekte idi. Bütün Macarların milli sevince iştirak etmekte olduklarına alamet olmak üzere demiryolu, tramvay vs. araçları birkaç dakika durmuş ve fabrika ve imalathaneler de birkaç dakika işlerini bırakmışlardır." (Ulus, 13.11.1938, 9)

³³ Son Posta, 11 İkinci teşrin 1938, 1; Ulus 11 Son teşrin 1938, 3, 12.11.1938, 5. 13.11.1938, 9; Yeni Sabah, 11 Son teşrin 1938, 3; Anadolu, 11 İkinci teşrin 1938, 5; Cumhuriyet, 11 İkinci teşrin 1938, 7, 12 İkinci teşrin 1938, 7; Tan, 11.11.1938, 8; 13.11.1938, 2;

³⁴ "Bu arazide 1.026.908 nüfus vardır. Bunun yarısından fazlası yani 587.558 kişi halis Macardır. 51.568 kişi de ana dili Macarca olan Yahudidir. Ayrıca Macaristan'ın eline 228.611 Slovak geçmiştir. Bunlara karşılık Slovakya'da 68.008 Macar kalmıştır." (Cumhuriyet, 13 II. Teşrin 1938, 2)

geleceklerine hakim olmak hakkı verilmedikçe devamlı bir barışın olamayacağını söylemiştir³⁵. Bu arada Polonya'da devreye girerek Karpatlaraltı Rusyasındaki durumun hemen düzeltilmesini istemiştir³⁶. Express Poranny (Varşova) gazetesinde çıkan bir başyazıda milletlerin geleceğine hakim olmaları ilkesinden bahsedilerek Prag yönetiminin neden bu konuda direndiği, bölge ve halkın arzusuna rağmen Rutenya'yı ellerinden bırakmak istemiyorlarsa, kimseden yardım göremeyecekleri bildirilerek, Macaristan'a arka çıkmıştır. Polonyalılarla Macarlar tarafından tahrik edilen Rutenler de Çeklerle çatışmaya girmişlerdir³⁷. Macar gazetelerinin bildiklerine göre Rutenler, Budapeşte ve Varşova'ya Macaristan ve Polonya hükümetlerinden açığa maruz kalan Rutenlere yardım edilmesi ve Rutenya'nın Çek boyunduruğundan kurtulmasını sağlamak amacıyla girişimde bulunulmasını istemek için birer heyet göndermeye karar vermişlerdir. Rutenler Macaristan'a katılmayı istemekteydiler³⁸. Öte yandan Huszt, Nagyzollos ve Visk'te de Rutenler ile Çek askerleri arasında çatışmalar sürmüştür.³⁹ Beşbin Rutenden oluşan yeni bir grup Macaristan'a sığınmıştır⁴⁰. Bu durum karşısında Prag hükümeti 19 Kasım 1938 yılında kabul ettiği bir kanunla Çekoslovakya için federal bir sistem kabul etmek zorunda kalmış, bu federal sistem içinde Rutenya, Slovakya ile beraber muhtariyet kazanmıştır⁴¹. Buna rağmen karışıklıklar devam etmiştir. Macar basını Rutenya'daki durumun tahammül edilmez bir şekil aldığı yolunda kampanya başlatarak hemen bir yol bulunması gerektiğini yazmıştır⁴². Macar Telgraf Ajansının bildirdiğine göre Ruten asker kaçaklarını izleyen Çek askeri kuvvetleri Feketepatak kasabası yakınında Macar sınırına tecavüz etmişler, bunun üzerine Çek askeri ile Macar sınır muhafızları arasında da çatışmalar çıkmıştır⁴³. Olaylara taraf olan Macaristan ve Çekoslovakya ile Rutenlerle Çekler arasındaki olaylar uzun bir süre bu şekilde devam etmiştir⁴⁴. Macar hükümet çevreleri, "*Çeklerin tazyiki altında bulunan Ruten halkı*" lehinde müdahale edilmesi için Karpat Ruten Milli Meclisi tarafından sınırdaki Kıtaat Kumandanlığına yapılan başvuruyu incelemeye başlamışlardır⁴⁵. Kısa bir süre sonra da Polonya orduları Çekoslovak sınırını geçerek, küçük bir sınır bölgesini işgal etmişlerdir. Polonya'dan gelen haberler, Çek çetelerinin faaliyetine engel olmak üzere sınır bölgesinin işgal edildiği yolunda iken, Prag, Polonya ve Macar ordusunun Rutenya sınırında önemli bir sayıda asker yığıldıklarını açıklamıştır⁴⁶. 1938 yılının sonlarında Macar Dışişleri Bakanı Kont Çaky'nin İtalya Dışişleri Bakanı Ciano şerefine

³⁵ Cumhuriyet, 13 II. Teşrin 1938, 4; Anadolu, 13 II. Teşrin 1938, 1.

³⁶ Ulus, 17.11.1938, 9.

³⁷ Tan, 21.11.1938, 10; Cumhuriyet, 21 II. Teşrin 1938, 6.

³⁸ Cumhuriyet, 19.II.Teşrin 1938, 6; Yeni Sabah, 19 Teşrin sani 1938, 3.

³⁹ Cumhuriyet, 19.II. Teşrin 1938, 6; Yeni Sabah, 19.II. Teşrin 1938, 3; Son Posta, 19 II. Teşrin 1938, 7.

⁴⁰ Son Posta, 21 II. Teşrin 1938, 7; Tan, 21.11.1938, 10; Cumhuriyet, 21 II. Teşrin 1938, 6.

⁴¹ Armaoğlu, 288.

⁴² Son Posta, 21 II. Teşrin 1938, 7.

⁴³ Son Posta, 21 II. Teşrin 1938, 7; Tan, 21.11.1938, 10; Cumhuriyet, 21. II. Teşrin 1938, 6.

⁴⁴ Tan, 21.12.1938, 3; Cumhuriyet, 26 II. Teşrin 1938, 3; Ulus, 23.11.1938, 2.

⁴⁵ Tan, 21.11.1938, 10.

⁴⁶ Cumhuriyet, 26 II. Teşrin 1938, 3.

Macaristan'da Ruten meselesi

verdiği ziyafette, Macaristan'ın Mihver devletlerine sadık kalacağını açıklayan konuşması, Macaristan'ın Rutenya, meselesinde Alman görüşünü kabul ettiği yolunda⁴⁷ ve Macaristan'ın Mihvere girmiş olması şeklinde değerlendirilmiştir⁴⁸.

Bundan sonra Macaristan, Almanya ile işbirliği yaparak Rutenya'yı Çekoslovakya'dan almıştır.⁴⁹ Almanya'nın 15 Mart 1939 yılında, Prag'ı işgal edip Çekoslovakya'yı haritadan sildiği gün Macar kıtaları Rutenya'ya girmişlerdir.⁵⁰ Halbuki aynı gün Macar Elçisi, Karpatlaraltı Ukrayna'sında suçlu olan Çek ordusunu izlediklerini, Macaristan Münih antlaşmasının ruhuna sadık olduğunu ve takibin bir ilhak ile ilgisi olmadığını söylüyordu.⁵¹ Bir gün sonra, 16 Martta, Macaristan Rutenya'yı topraklarına kattı.⁵² Böylece 1943 yılına gelindiğinde Karpatlaraltı'nda yaşayan, "misafir millet" veya "milli azlık" olarak; 172.000 km² toprağı ve 15.000.000 nüfusu olan Macaristan nüfusunun %3.1'ni oluşturan 380.000 Ruten, bu topraklarda yaşamakta idi.⁵³

Sonuç

Ukrayna kökenli olarak bilinen Rutenlerin büyük bir bölümü I. Dünya Savaşı öncesi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde, azınlık olarak yaşamakta idi. I. Dünya Savaşı sonunda imparatorluk parçalanınca ortaya çıkan Macaristan, 1920 yılında Trianon antlaşması ile topraklarının çoğunluğunu komşu ülkelere kaptırınca, iki Dünya Savaşı arasındaki en hareketli revizyonist devletlerden olmuş; bu revizyonist politikanın bir parçası olan Ruten meselesi ile uğraşarak, Almanya'nın yardımı ile 1939 yılında Rutenya'yı tekrar topraklarına katmıştır.

⁴⁷ Ulus, 22 İlk kanun 1938, 1; Ulus 22.12.1938, 8.

⁴⁸ Tan, 23.12.1938, 3.

⁴⁹ Armaoğlu, 290-291.

⁵⁰ Armaoğlu, 288.

⁵¹ Dr. Refik Saydam'a sunulmak üzere Başvekalet Özel Kalem Müdürü Hasan Şükrü Adal'a not olarak gönderilen yazıda şöyle denilmektedir: "Macar Sefiri Hariciye Vekiline geldi. "Vaktiyle sınırda Slovaklar, Macarları vurdukları için kendilerine bir ultimatome vermiştik. Demiştik ki şayet bir daha böyle bir olay olursa müsebbiblerini Çek topraklarında takip edeceğiz. Maalesef bu olay oldu. Biz de Karpatlaraltı Ukraynasında kabahtlileri takip ediyoruz. Bu takip ettiğimiz insanlar Çek ordusudur. Macaristan Münih antlaşmasının ruhuna sadıktır. Bu takibatın ilhak ile ilgisi yoktur" dedi." (BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 0.30.01.0.0, 60.367.8, Dosya: E 4, 15 Mart 1939)

⁵² Armaoğlu, 288.

⁵³ Bu nüfusun %72.5'i Macarca konuşmakta idi. En kalabalık "milli azlık" Rumenlerdir. Bundan ayrı Alman, Slovak, Sırp, Hırvat, Ruten azınlık vardır. Slovaklar nüfusun ancak %2.6'sını, Sırpılar %1.5'ini, Hırvatlar %1.1'ini oluşturmaktadır. (Yeni Macaristan, Yayınlayan; Ivan Boldızsar, Dunabia, Budapeşte, 1943, 16-17.

BİBLİYOGRAFYA

I- ARŞİV BELGELERİ

BCA, (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi): Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Muamelat Genel Müdürlüğü Fonu

BOA, (Başbakanlık Osmanlı Arşivi): HR. SYS., (Hariciye Nezareti Siyasi Kısım)

II- GAZETELER

Anadolu
Cumhuriyet
Son Posta
Tan
Ulus
Yeni Sabah

III- KİTAP ve MAKALELER

Altuğ, Yılmaz, *Çekoslovakya Sorunu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.

Armaoğlu, Fahir, *Siyasi Tarih 1789-1960*, II. Baskı, Sevinç Matbaası A.Ü.SBF. Yayınları No: 362 Ankara 1973.

-----; *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Cilt: 1-2, Alkım Yayınevi, 14. Baskı.

Eckhart, F.; *Macaristan Tarihi*, Çeviren. İbrahim Kafesoğlu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1949.

Gümüş, Okan, Aziz Sevi, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Polat Yayınları, 1. Baskı, Ankara, Mart 1996.

Mayor, Tibor, "Macaristan ve Trianon Muahedesi", *Türk Kültürü*, Yıl: VIII, Sayı: 93, Temmuz 1970

Hamit Zübeyr, "Türk-Macar Kardeşliği", *Türk Yurdu*, II. Teşrin 1930

Keller, Bela; "Macar İhtilalinin 8. Yıldönümü", *Türk Kültürü*, Yıl: 11, Sayı: 24, Ekim 1964

Özgiray, Ahmet, "Türkiye Macaristan Siyasi İlişkileri (1923-1938)", *Tarih İncelemeleri Dergisi XII*, 1997, .

Yeni Macaristan, Yayımlayan: Ivan Boldızsar, Dunabia, Budapeşte, 1943.